

Tutkimusaineistot ja tekijyys

Arja Kuula, arkistonhoitaja
FSD Yhteiskuntatieteellinen
tietoarkisto <http://www.fsd.uta.fi/>

Esityksen sisältö

- Tekijänoikeudellinen suoja tutkimusaineistoissa
- Tekijänoikeudelliset kiistat: kaksi esimerkkiä
- Tutkittavat ja tekijyys
- Aineistojen salassapito eettisenä kysymyksenä
- Johtopäätökset

Tutkimusaineistojen tekijänoikeudesta

- Juridisesti teossuojaa saavat teokset, jotka ovat tekijänsä työn omaperäisiä tuloksia
- Teoskynnys arvioidaan tapauskohtaisesti
- Tutkimusaineistojen tekijänoikeuksista ei juuri laadita sopimuksia
- Tutkimusaineistot eivät ole tekijänoikeuksiltaan, moraalislta oikeuksiltaan tai käyttö- ja omistusoikeuksiltaan yksiselitteisiä
 - lähioikeudet kuvatallenteelle, luettelolle ja tietokannan valmistajalle ja kuvaajalle
 - tutkimusaineistoja suunnittelemassa, keräämässä ja käsittelemässä tavallisesti useat henkilöt

Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston käytännöt

- Ei tekijyyden juridista arviointia
- Luovutussopimuksessa tutkimusaineiston hallintaoikeus siirtyy tietoarkistolle
- Luovuttaja siirtää arkiston kautta käyttöoikeuden muille tutkijoille
- Moraaliset tekijänoikeudet säilyvät tekijällä: viittausvaatimus käytettyyn aineistoon

Tekijänoikeudellisia kiistoja aineistoista (TN lausunto 1999: 15)

- Ympäristöministeriö siirsi ilman tutkijan lupaa harjututkimusaineiston Ympäristötietokeskuksen hallintaan
 - YM: tutkimusaineiston omistusoikeus valtiolla, tekijänoikeuksia useilla ihmisillä
 - SA: tutkimusmäärärahoilla hankittu aineisto jää valtion omistukseen ja kuuluu yleensä sille korkeakoululle, jossa tutkimus on tehty
 - TN: tekijänoikeus teokseen on eri asia kuin omistusoikeus teoskappaleeseen, aineiston hallinnan siirtäminen ei sellaisenaan ole tekijänoikeudellisesti merkityksellinen toimi

Tekijänoikeudellisia kiistoja aineistoista (TN lausunto 1999:17)

- Lääketieteellinen tietokanta jatkotutkimusten käytössä
 - tutkimuslomakkeet ja niissä eri teorioiden ja tutkimuskysymysten pohjalta laaditut kysymykset ja vastausvaihtoehdot eivät ilmentäneet teokselta vaadittavaa omaperäisyyttä
 - tietokoneelle tallennetussa kokoelman lääketieteellisessä osassa suuri määrä tietoja, joiden kasaaminen, käsittely ja tallennus edellyttänyt panostusta: suoja Tekijänoikeuslain 49§:n mukaisesti
 - koska suojaa saavaa tutkimusaineistoa ei saatettu (toisinnettu) sellaisenaan yleisön saataviin, käytölle ei tekijänoikeudellista estettä

Tutkittavat ja tekijyys

- Iso-Britannia: Haastateltavalla tekijänoikeus omaan puheeseensa
- Perinnetieteet ja historian tutkimus edellyttävät toisinaan tutkittaviin nimeltä viittausta
- Sosiaalitieteissä käytäntönä anonymiteetti

Tutkittavien anonymiteetin perusteita

- Tutkimuksella tuotetaan yleistettävää tai yleispätevää tietoa, ei yksilötason tietoa
- Tutkittavien yksityisyyden turvaaminen keskeinen tutkimuseettinen normi: tarve suojella tutkittavia niiltä mahdollisilta negatiivisilta seurauksilta, joita heidän tunnistamisensa tutkimusjulkaisuista saisi aikaan
- 1970-luvulta alkaen kehitetty tietosuojalainsäädäntö

Anonymiteetin korostamisen seuraukset

- Tutkimusjulkaisuissa ei tunnisteellista tekstiä
- Laadulliset tutkimusaineistot yksityisiä ja salassa pidettäviä
 - Yksityisyyden suojan ylikorostaminen
 - Tutkimussuhteen ainutkertaisuuden ja luottamuksellisuuden ylikorostaminen

Tutkittavien suhtautuminen

- Osa tutkittavista haluaa esiintyä tutkimusteksteissä omana itsenään
 - saattohoidon potilaiden tutkimus Wiles et. al. (2004) ja vakavaa syöpää sairastaneiden lasten vanhempien kirjoitukset (Grinyer 2002)
- Tutkittavat eivät vastusta tutkimusaineiston jatkokäyttöä, päinvastoin (FSD:n ja Qualidatan kokemukset)

Uusia näkökulmia

- Tutkittavat voivat mieltää sekä aineiston tekijyyden että luottamuksellisuuden eri tavalla kuin tutkijat
- Luottamuksellisuus ei välttämättä tarkoita tutkittaville aineiston salassapito-oletusta, joka estäisi aineiston käytön jatkotutkimuksissa
- Tietosuojalainsäädäntö ei ole este aineiston arkistoinnille ja jatkokäytölle

Tutkimusaineistoja koskevat kiistat

- Juridiikkaa ei tunneta
- Epäselvyydet aineistojen hallinta-, käyttö- ja omistusoikeuksista
- Kilpaileva tutkimuskulttuuri
- Moraalisten oikeuksien, lähinnä aineiston isyysoikeuden kunnioittamisen puute

Käytäntöjen kehittäminen/uudistaminen

- Alkuneuvottelut tutkimusprojekteissa myös tutkimusaineistoista (käyttöehdot, moraaliset oikeudet, arkistointi)
- Tutkittavien informointi asianmukaisella tavalla (henkilötietolain noudattaminen ja jatkotutkimusten mahdollistaminen)
- Tutkimusaineistojen avoimuus yksi edellytys tieteen kehittymiselle